

IN MEMORIAM

DOI: 10.71294/ers.2023.04

Ілля Луковенко

Інтенсивно творив своє життя (Ігор Козловський)

Illia Lukovenko

Fiercely Crafting His Own Life (A Tribute to Ihor Kozlovskyi)

Abstract. This paper examines the life and legacy of Ihor Kozlovskyi, a renowned Ukrainian scholar, historian, and religious studies expert. Kozlovskyi's academic achievements, including his PhD in History and extensive contributions to religious studies, are highlighted alongside his role in revitalizing religious life in Donetsk and promoting interfaith dialogue. A pivotal point in Kozlovskyi's life is discussed: his 2016 arrest by separatists in Donetsk for his pro-Ukrainian stance, which led to nearly two years of captivity. The paper further explores his post-release efforts in Kyiv, which included advocacy for political prisoners and continued work in interfaith dialogue. The paper aims to provide a comprehensive overview of Kozlovskyi's contributions to Ukrainian society and scholarship, placing his enduring legacy in context.

Keywords: Ihor Kozlovskyi, religious studies, Ukraine, Donetsk, interfaith dialogue, political prisoners.

Ігор Анатолійович Козловський (16 лютого 1954 року – 6 вересня 2023 року) – український учений, релігієзнавець, кандидат історичних наук, письменник, громадський діяч, в'язень сумління.

Ігор Козловський народився 16 лютого 1954 року в місті Макіївка Донецької області. У 1972–1974 роках він проходив військову службу у прикордонних військах у Закавказькому прикордонному окрузі на кордоні з Іраном.

У 1975–1980 роках навчався на історичному факультеті Донецького державного університету і закінчив навчання з дипломом з відзнакою за спеціальністю «Історик. Викладач історії та суспільствознавства». У 1980–1984 роках навчався в аспірантурі Інституту історії НАН України.

Професійна діяльність Ігоря Козловського розпочалася в 1980 році, коли після закінчення університету його запросили працювати референтом уповноваженого Ради у справах релігій УРСР по Донецькій області Донецького облвиконкому, хоча питаннями, пов'язаними з феноменом релігії в житті людства, цікавився задовго до того. Згодом він працював на посадах старшого референта, головного спеціаліста й начальника відділу у справах релігій Управління у справах національностей, міграцій та релігій Донецької обласної державної адміністрації. На державній службі працював з 1980 до 2001 року.

За його безпосередньої участі ще з кінця 1980-х років відбувався процес відродження релігійного життя в регіоні, до якого він доклав чимало зусиль. Ігор Козловський завжди стояв на позиціях толерантності, шанобливого ставлення до представників усіх конфесій, засудження всіх форм ксенофобії, обстоював необхідність міжрелігійного та міжконфесійного діалогу й активно впроваджував ці ідеї на практиці. Він був не тільки державним чиновником, а й правозахисником, обстоюючи дотримання прав і свобод громадян у регіоні, реалізації права на свободу совісті та можливості вільного розвитку релігійних організацій в регіоні й Україні в цілому.

Ігор Козловський провадив активну громадську діяльність, пов'язану із правозахисною та просвітницькою роботою. З 1993 року з ініціативи та за підтримки керівника відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, голови Української асоціації релігієзнавців професора Анатолія Колодного та професорки Людмили Филипович він заснував та очолив Донецький обласний осередок Української асоціації релігієзнавців, який став вагомим чинником наукового, просвітницького, громадського життя Донеччини. До нього зверталися за допомогою, консультацією, підтримкою представники різних релігійних організацій, державних органів, правоохоронних структур.

тур. На початку 2000-х років на прохання релігійних спільнот донецький осередок УАР, який очолював Ігор Козловський, став структурою, що координувала діяльність релігійних організацій Донецчини, зокрема у справі міжконфесійного діалогу, співпраці, здійснення різних форм суспільно-значущої, духовно-просвітницької, національно-культурної, доброчинної діяльності.

Науковець ініціював створення й очолив Раду церков та релігійних організацій Донецької області, яка стала майданчиком для діалогу та співпраці представників церков і конфесій, що провадили діяльність на Донецчині. До складу Ради входили представники понад 30-ти релігійних організацій Донецького регіону. У рамках цієї співпраці відбулося багато спільних соціальних проєктів. Також Ігор Козловський був директором Міжнародного центру християнсько-мусульманського діалогу та співпраці.

Здійснюючи свою діяльність як державний службовець, громадський діяч, Ігор Козловський перебував у постійному спілкуванні з релігійними діячами, керівниками релігійних спільнот Донецчини й України, вірянами різних конфесій із різноманітних питань функціонування релігійних організацій, реалізації права на свободу віросповідання. Його контакти з духовними лідерами не обмежувалися Україною. Як особисто, так і в складі різноманітних делегацій він брав участь у діалозі з багатьма духовними лідерами світу, зокрема, з Патріархом Константинопольським Варфоломієм I, Папою Римським Іван Павло II, головним сефардським рабином Ізраїлю Шломо Амаром та багатьма іншими.

Вагому роль у діяльності Ігора Козловського відігравала освітня діяльність. Розуміючи роль і значення релігієзнавчої освіти та гуманітаристики в цілому для формування сучасної національної еліти, Ігор Анатолійович став фундатором релігієзнавчої освіти на Донецчині. У 1990 році він почав створення коледжу релігієзнавства, який став частиною Донецького відкритого університету (ДВУ). Не полишаючи роботи у відділі у справах релігій Донецької облдержадміністрації, він був деканом цього коледжу.

З 1997 року була відкрита спеціальність «релігієзнавство» в Донецькому державному інституті штучного інтелекту (фактично, як трансформація коледжу релігієзнавства ДВУ), де він викладав базові релігієзнавчі дисципліни, паралельно продовжував працювати в Управлінні у справах національностей, міграцій та релігій Донецької облдержадміністрації. Ця спеціальність стала основою для створення факультету філософії і релігієзнавства

Державного університету інформатики і штучного інтелекту, одним із фундаторів якого був Ігор Козловський.

З 2001 року Ігор Козловський, завершивши роботу на державній службі, переходить працювати в Донецький державний інститут штучного інтелекту (з 2007 року – Державний університет інформатики і штучного інтелекту) на постійній основі. Працюючи на факультеті філософії і релігієзнавства, науковець підготував десятки студентів, які у майбутньому знайшли свою професійну реалізацію в багатьох галузях суспільно-політичної, національно-культурної, освітньої, наукової, духовно-релігійної діяльності в Україні й за кордоном. В університеті він викладав такі курси, як: «Історія релігії», «Психологія релігії», «Практичне релігієзнавство», «Філософія релігії», «Філософія Сходу», «Методологія релігієзнавчих досліджень», «Теорія і практика релігійного містицизму», «Релігія в історії України», «Історія українського та світового релігієзнавства», «Методологія викладання релігієзнавства», «Філософія і теологія ісламу», «Сучасна релігійна ситуація в світі та Україні», «Свобода совісті», «Теоретичні проблеми сучасного релігієзнавства», «Джерелознавство релігії» тощо. Був завідувачем лабораторії релігієзнавчих досліджень та міжконфесійних відносин, де студенти мали можливість здійснювати теоретичні та практичні дослідження, готувати курсові, дипломні, магістерські роботи.

Після реорганізації у 2011 році Державного університету інформатики і штучного інтелекту та приєднання його до ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», з 2011 до 2015 року Ігор Козловський здійснював педагогічну діяльність на кафедрі філософії ДВНЗ «ДонНТУ» (з 2014 року – у м. Покровську), продовжуючи викладати релігієзнавчі дисципліни студентам спеціальності «релігієзнавство».

Здійснюючи викладацьку діяльність, учений-релігієзнавець постійно брав участь ув організації та проведенні наукових, просвітницьких, громадських заходів, серед яких наукові семінари, круглі столи, міжнародні, всеукраїнські конференції, присвячені актуальним науковим, суспільним, культурно-національним проблемам. Він вів активну організаційну, науково-методичну роботу в університеті, був керівником магістерських, дипломних і курсових робіт студентів-релігієзнавців. За його допомогою студенти вели наукову діяльність, були учасниками багатьох наукових заходів: міжнародних, всеукраїнських і студентських конференцій, конкурсів, олімпіад тощо.

З 2001 року Ігор Козловський був засновником і керівником Центру релігієзнавчих досліджень та міжнародних духовних відносин, що діяв у структурі Державного університету інформатики та штучного інтелекту. Центр здебільшого об'єднував релігієзнавців, які були викладачами або студентами факультету філософії і релігієзнавства, а також представників різних гуманітарних спеціальностей з інших ВНЗ, що займалися дослідженням релігії. Під його керівництвом Центр провадив науково-дослідну роботу з широкого кола питань: історико-релігієзнавчі дослідження, пов'язані з історією православ'я, протестантських течій, ісламу та іудаїзму на Донеччині, в Україні і світі; релігієзнавчі орієнталістські дослідження; вивчення сучасної релігійної ситуації, діяльності нових релігійних течій тощо; філософське та соціологічне релігієзнавство, методологічна проблематика науки про релігію, езотеріологія, містикологія; когнітивне релігієзнавство, нейрофізіологія релігії. Після розформування факультету філософії і релігієзнавства у 2011 році, Центр був також ліквідований як структурна одиниця університету і відтоді (аж до нашого часу) діє окремо, пройшовши процедуру офіційної реєстрації як громадська організація. Незмінним президентом Центру залишався Ігор Козловський. Також науковець був віце-президентом Українського центру ісламознавчих досліджень.

Науково-дослідна діяльність була органічною частиною професійного життя Ігоря Козловського. Діапазон його наукових зацікавлень був досить широким: проблеми загального релігієзнавства; практичне релігієзнавство; історія релігій; психологія релігії; феноменологія релігії; релігії Сходу тощо.

Ігор Козловський був автором численних наукових книг і статей у наукових виданнях, словниках, енциклопедіях тощо. Серед них можна виділити його статті для «Релігієзнавчого словника» (1996 року), «Української релігієзнавчої енциклопедії», «Великої української енциклопедії», він був одним із авторів фундаментального підручника «Академічне релігієзнавство» (2000 року). Він є автором численних монографій і навчально-методичних посібників, зокрема: «Історія релігій»; «Вибрані лекції з теорії та практики релігійного містицизму (Буддизм. Християнство)» (Т. 1), «Вибрані лекції з теорії та практики релігійного містицизму. (Суфізм)» (Т. 2), «Ассирійська Церква Сходу», «Єзидизм», «Коптська православна церква Олександрії», «Церква Христа в США і в Україні: історія та сучасність» тощо. Вже в останні роки він став одним із авторів словника «Іслам. Енциклопедичний словник».

Учений постійно підтримував наукові контакти з провідними релігієзнавчими центрами України, закладами вищої освіти України, освітніми центрами за кордоном (він читав лекції в закладах освіти США та інших країн), відділенням релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України та іншими інституціями.

23 листопада 2012 року Ігор Козловський захистив кандидатську дисертацію за спеціальністю 09.00.11 «Релігієзнавство» у Спеціалізованій вченій раді при відділенні релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України за темою «Церква Христова (Church of Christ) в контексті Реставраційного руху в християнстві: передумови виникнення, етапи розвитку і проблеми сьогодення». Науковим керівником дисертації був доктор філософських наук, старший науковий співробітник відділення релігієзнавства Павло Юрійович Павленко.

Багато часу науковець присвячував просвітницькій роботі, читав лекції з різних питань духовності, особистісного розвитку. Також був президентом ГО «Центр Діскавері», у рамках діяльності якого з 1997 року діяв постійний лекторіум – базовий курс лекцій із культурології, релігієзнавства, психології, автором і керівником якого був Ігор Козловський. На базі Центру працювали школи з історії, культурології, сходознавства, духовного лідерства, клуби афро-американської, арабської та японської культур, клуб історичних досліджень «Тортуга», різноманітні творчі майстерні, здійснювали видавничу та спортивно-оздоровчу діяльність. Під керівництвом науковця Центр активно займався культурно-просвітницькою та благодійницькою діяльністю серед широких верств населення.

Ігор Козловський був не тільки громадським діячем, науковцем та освітянином. Усе своє життя він займався і творчою діяльністю. Він був непересічним митцем, автором глибоких та вдумливих поетичних творів, які увійшли до його збірок «Хто Ти...», «Лабіринт моїх снів... (Книга зоряних ворожінь)», «Коні топчуть сухий полин».

Вагому роль в житті Ігоря Козловського відігравала національно-патріотична діяльність. Походячи зі старовинного козацького роду, історія якого сягає XVI–XVII століття, він ще з кінця 1980-х років став одним із організаторів та активних діячів руху за відродження українського козацтва на Донеччині. У 1991 році він брав участь у заснуванні й діяльності однієї з перших козацьких організацій в Україні – Кальміуської паланки Українського коза-

цтва, у якій з 1991 до 1997 року беззмінно обіймав посаду паланкового судді та періодами – наказного отамана. У 1997–2001 роках він обіймав посаду заступника Головного отамана Кальміуської паланки Українського козацтва з питань релігії та духовності, у 2001 році став отаманом Спільки козацтва Донеччини, а з 2002 року брав участь у створенні й розбудові Українського реєстрового козацтва (УРК, голова – Гетьман УРК, професор А. І. Шевченко). З 2006 року був заступником Гетьмана УРК з питань релігії та міжнародних зв'язків та Генеральним суддею УРК, мав звання генерал-полковника козацтва.

Ігор Козловський брав активну участь у Донецькому Євромайдані, міжконфесійному молитовному марафоні «За єдність і мир в Україні» спочатку відкрито, а потім у підпіллі (березень – листопад 2014 року м. Донецьк). На фоні подій, що розгорталися в регіоні у 2014 році, за ініціативи Ігоря Козловського була відновлена і значно поживавилася діяльність Ради церков та релігійних організацій Донецької області. Зокрема, представники Ради фіксували й аналізували численні факти порушень, відбувалося інформування відповідних органів і правозахисних організацій на всіх рівнях.

Не маючи можливості покинути Донецьк через потребу в догляді за хворим сином, Ігор Козловський залишився в окупованому місті. 27 січня 2016 року його арештували в Донецьку бойовики так званої Донецької народної республіки за проукраїнську позицію. Його діяльність була небезпечною для окупаційної влади, його звинувачували у підтримці Майдану та підготовці учнів, які мали проукраїнську позицію, в організації «молитовного марафону», дестабілізації ситуації. У полоні він пережив тортури. Окупаційний «суд» засудив його до 2-х років і 8 місяців позбавлення волі. Його полон тривав майже 2 роки (700 днів) – до 27 грудня 2017 року, коли його звільнили завдяки обміну.

Після звільнення Ігор Козловський оселився і продовжував працювати в Києві. Останнім місцем його роботи з 2018 року став Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, де він працював на посаді старшого наукового співробітника у Відділенні релігієзнавства.

Ігор Козловський продовжував надалі вести активну громадську діяльність, зокрема, брав участь у різних заходах в Україні й за кордоном, присвячених проблемам звільнення політ'язнів у Росії та на окупованих територіях Донеччини, Луганщини і Криму, виступав у Європарламенті, Британському парламенті,

Державному департаменті Сполучених Штатів Америки, постійно давав інтерв'ю в Україні та за кордоном з питань бранців та їх звільнення. У квітні 2023 року він разом із іншими колишніми політв'язнями взяв участь у євротурі, під час якого розповідав про жахи життя в окупації, катівні та заявляв про необхідність напрацювання алгоритмів визволення українців із російського полону.

Також Ігор Козловський продовжував перебувати у вирі релігійного життя України і як науковець, і як громадський діяч. Він постійно підтримував діалог із релігійними діячами, брав участь у подіях релігійного життя, зокрема, у процесі здобуття Томосу Православною церквою України.

Однією з важливих сфер його діяльності була експертна робота, адже він був членом Експертної ради з питань свободи совісті та релігійних організацій при Міністерстві культури України, радником міністра культури, молоді і спорту України, членом Стратегічної Ради при Міністерстві культури та інформаційної політики України, неодноразово виступав із експертними висновками у засобах масової інформації з різних питань духовно-релігійного та національно-культурного життя.

В останні роки Ігор Козловський далі провадив інтенсивну просвітницьку та правозахисну діяльність, зокрема, був членом виконавчої ради PEN Україна, членом ініціативної групи «Першого грудня», дійсним членом НТШ в Україні (член Донецького відділення НТШ з 2012 року), читав відкриті лекції з різних питань національно-культурного та духовно-релігійного життя, у тому числі в Києво-Могилянській бізнес-школі, Аспен Інституті, Філософсько-психологічній школі інтелектуального розвитку (тепер вона названа його іменем – Філософсько-психологічна школа ім. Ігоря Козловського), «Колесо Життя», Школі розвитку мислення Cowo.guru, СЕО клубі, Школі військових капеланів Сил територіальної оборони ЗСУ тощо. Був членом правління правозахисної організації Центр громадянських свобод, яку у 2022 році відзначили Нобелівською премією миру.

Ігор Козловський мав багато нагород і відзнак від українських та зарубіжних громадських і релігійних організацій. За миротворчу, громадську, національно-просвітницьку діяльність він був нагороджений медаллю Австрійського товариства Альберта Швейцера, Лицарським орденом Королівського братства Св. Феотонія (Португалія), почесною відзнакою Академії будо (бойових мистецтв) Ніппон Сейбукан (Японія), медаллю українсько-японської дружби «Співдружність України та Японії», медаллю Естонського

козацького товариства, медаллю «20 років незалежності України», медаллю Благодійного фонду «Український морський хрест» «Українсько-японської дружби та співробітництва», орденом Святого Володимира Української православної церкви Київського патріархату, «Медаллю Блаженнішого Любомира» від Української греко-католицької церкви, «Золотим», «Срібним» та «Бронзовим хрестами» Українського реєстрового козацтва та ін. Він був дійсним членом Королівського коледжу дворянства (Португалія) і мав орденський знак цієї організації, а також почесним громадянином Штату Оклахома (США).

Вибрана бібліографія наукової спадщини Ігоря Козловського

Козловський І.А., Филипович Л.О. Різновиди етнічних релігій // *Академічне релігієзнавство. Підручник* / За ред. А. Колодного. Київ: Світ знань, 2000. С. 351–359.

Козловський І.А. Буддизм // *Академічне релігієзнавство. Підручник* / За ред. А. Колодного. Київ: Світ знань, 2000, С. 368–371.

Козловський І.А. Аналіз стану та тенденцій розвитку релігійної ситуації і державно-церковних відносин у Донецькій області // *Донецький вісник Наукового Товариства ім. Шевченка*. Т. 5. Донецьк: Східний видавничий дім, 2004. С. 76–85.

Козловський І.А. Стан та особливості релігійної ситуації в Східному регіоні (Донецька і Запорізька області) // *Толерантність: сфера міжконфесійних відносин. Релігієзнавчий аналіз*. Київ: ЦЕРІС, 2004. Вип. 2. С. 163–174.

Козловський І.А. Проблема гармонізації і толерантності релігійного життя на Донеччині // *Донецький Вісник Наукового Товариства ім. Шевченка*, Т. 6. Донецьк: Східний видавничий дім, 2005. С. 141–148.

Козловський І.А. Своєрідність розвитку ісламського феномену в умовах Донецького регіону // *Українське релігієзнавство*. № 3–4 (31–32). 2004. С. 178–182.

Козловский И.А. *Избранные лекции по теории и практике религиозного мистицизма*. Донецк, Норд-пресс, 2005. 122 с.

Козловский И.А. *Избранные лекции по теории и практике религиозного мистицизма*. Том 1. Донецк, Норд-пресс, 2006. 260 с.

Религиозная палитра Донецкой области. Справочник религиозных организаций / Под. ред. А.И. Шевченко и И.А. Козловского. Донецк: ИПШІ «Наука і освіта», 2008. 242 с.

Козловский И.А. *Избранные лекции по теории и практике религиозного мистицизма. Буддизм. Христианство*. Том 1 (дополненное издание). Донецк, Норд-Пресс, 2009. 322 с.

Козловський І.А. *Ассирійська Церква Сходу*. Донецьк: Норд-Прес, ДОГО «Центр Діскавері», 2009. 124 с. (Бібліотека «Релігії Світу». Т. 1).

Козловський І.А. *Єзидизм*. Донецьк: Норд-Прес, ДОГО «Центр Діскавері», 2009. 86 с. (Бібліотека «Релігії Світу». Т. 2).

Козловський І.А. *Коптська православна церква Олександрії*. Донецьк: Норд-прес, ДОГО «Центр Діскавері», 2009. 108 с. (Бібліотека «Релігії світу». Т. 3).

Козловский И.А. *Избранные лекции по теории и практике религиозного мистицизма*. Т. 2. *Суфизм*. Донецк, 2010. 583 с.

Козловский И.А. *Церковь Христа в США и в Украине: история и современность*. Донецк: Норд-прес, 2010. 601 с.

Козловський І.А. Суспільно-релігійні передумови і джерела Реставраційного руху в США // *Українське релігієзнавство*. 2012. Випуск 62–63. С. 124–133.

Козловський І.А. Церква Христова (Church of Christ) в Україні: історія проникнення та сучасний стан // *Наука. Релігія. Суспільство*. 2012. Вип. 2. С. 10–16.

Козловський І.А. О. Кемпбелл і формування теології Реставраційного руху // *Схід*. 2012. № 4 (118). С. 136–139.

Козловский И.А. Проблема инкультурации вайшнавизма в современный украинский контекст // *Традиційна ведична культура в сучасному світі*. Донецьк: ЦРДМДС, Світ книги, 2013. С. 176–197.

Козловський І.А. Криза реставраційного руху у США у другій половині XIX століття // *Наука. Релігія. Суспільство*. 2013. Випуск 3. С. 70–78.

Козловский И. Классические направления йоги и их влияние на развитие неоведантизма в Украине // *Неорелігії: теоретичні та практичні питання дослідження* / за ред. О. Кисельова, І. Каплан. Київ: Видавець Р. Халіков, 2018. С. 77–110.

Козловський І.А. Індуїзм // *Релігієзнавство: навчальний посібник* / Наук. ред. Брильов Д.В. Київ: Дух і літера, 2018. С. 111–137.

Козловський І.А. Християнські церкви Донеччини на початку російської агресії // *IX Міжнародний конгрес українців. Історія. Збірник наукових статей. (До 100-річчя Національної академії наук України)* [голов. ред.: С. Пирожков, А. Загородній, Г. Скрипник]; НАН України: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2018. С. 476–487.

Козловський І.А. Релігійна безпека та порушення свободи віросповідання під час російської агресії на Донеччині // *Релігійна безпека/небезпека України. Збірник наукових праць і матеріалів* / за ред. проф. Анатолія Колодного. Київ: УАР, 2019. С. 256–264.

Kozlovskiy I. The Orthodox identification of militants is an element of their understanding of the Russkiy mir // *Religion during the Russian-Ukrainian Conflict*. Edited by Elizabeth A. Clark, Dmytro Vovk. Birmingham (UK): Routledge, Taylor & Francis Group, 2019. P. 193–199.

Козловський І., Бородіна В. Історія Української Асоціації Релігієзнавців (до 25-ліття заснування) // *Українське релігієзнавство*. 2020. Вип. 92. С. 166–175.

Ісмагілов С.В., Козловський І.А., Халіков Р.Х., Якубович М.М. *Іслам. Енциклопедичний словник*. Київ: Бібліотека ісламознавства, 2021. 432 с.

Козловський І.А. *Людина на перехресті. Роздуми про екзистенційний інтелект*. Київ: Колесо життя, 2023. 120 с.

Козловський І. *Гідність – це правдивість*. Київ: Дух і Літера, 2024. 92 с. (Серія «Свідки правди»).